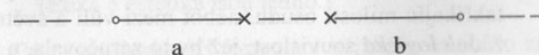

- 6.3432 Nesmíme zapomínat, že popis světa pomocí mechaniky je stále popisem zcela obecným. Není v něm např. nikdy řeč o materiálních bodech *určitých*, nýbrž vždy jen o *jakýchkoli*.
- 6.35 I když jsou skvrny na našem obraze geometrickými útvary, nemůže geometrie samozřejmě stejně vůbec nic říci k jejich faktické formě a poloze. Síť je však *čistě* geometrická, všechny její vlastnosti lze uvést a priori.
Zákony, jako je věta o důvodu atd., pojednávají o síti, ne o tom, co ta síť popisuje.
- 6.36 Kdyby byl nějaký zákon příčinnosti, pak by mohl znít: „Jsou zde přírodní zákony.“
To se ale rozhodně říci nedá: ukazuje se to.
- 6.361 Po Hertzově způsobu by se dalo říci: *myslitelné* jsou jen *zákonité* souvislosti.
- 6.3611 Žádný pochod nemůžeme srovnávat s „během času“ – ten zde není –, nýbrž vždy jen s jiným pochodem (třeba s chodem chronometru).
Proto je popis plynutí času možný jen tak, že se opřeme o jiný pochod.
Zcela analogicky to platí pro prostor. Tam, kde se např. řekne, že zde nemůže dojít ani k jedné ze dvou událostí (jež jedna druhou vylučují), protože se nenabízí *žádná příčina*, proč by mělo dojít k jedné spíše než ke druhé, tam se ve skutečnosti jedná o to, že nemůžeme popsat ani *jednu* z obou událostí, *nenabízí-li se* nějaká asymetrie. A *pokud* se nějaká taková asymetrie *nabízí*, pak bychom ji mohli chápat jako *příčinu*, proč došlo k jedné, a nedošlo ke druhé.
- 6.36111 Kantovský problém levé a pravé ruky, u nichž nelze dosáhnout toho, aby se překrývaly, vyvstává už v rovině, dokonce v jednorozměrném prostoru, kde nelze u obou

kongruentních útvarů dosáhnout toho, aby se překrývaly, aniž

by se položily mimo tento prostor. Pravá a levá ruka jsou fakticky naprosto kongruentní. A to, že nemůžeme dosáhnout toho, aby se překrývaly, s tím nemá co dělat.

Pravou rukavici bychom mohli na levou ruku natáhnout, kdybychom ji mohli obrátit ve čtyřrozměrném prostoru.

- 6.362 Co se dá popsat, to se může také stát, a co má vylučovat zákon příčinnosti, to se nedá ani popsat.
- 6.363 Induktivní postup spočívá v tom, že přijmeme ten *nejjednodušší* zákon, který by ladil s naší zkušeností.
- 6.3631 Tento postup však nemá logické, nýbrž jen psychologické odůvodnění.
Je jasné, že se nenabízí důvod, proč věřit, že skutečně dojde právě k tomu *nejjednoduššímu* případu.
- 6.36311 To, že zítra vyjde slunce, je hypotéza; takže *nevíme*, zda vyjde.
- 6.37 Není zde žádný nátlak, na základě něhož by se muselo stát jedno, když se stalo druhé. Je jen *logická* nutnost.
- 6.371 Celý moderní světónázor je založen na iluzi, že takzvané přírodní zákony jsou vysvětlení přírodních jevů.
- 6.372 Tak se lidé před přírodními zákony zarazí jako před něčím nedotknutelným, jak se to stávalo lidem dávných věků u Boha a Osudu.
A ti i oni pravdu mají i nemají. Za dávných dob to ovšem bylo jasnější v tom, že tehdy uznávali jasné meze, zatímco u nového systému se má zdát, že je vysvětleno vše.

- 6.373 Svět je nezávislý na mé vůli.
- 6.374 I kdyby se stalo vše, co si přejeme, bylo by to přece jen takřkajíc milostí osudu, neboť mezi vůlí a světem není žádná *logická* souvislost, jež by to zaručovala, a předpokládanou fyzikální souvislost bychom zase přece nemohli chtít my.
- 6.375 Jako je jen *logická* nutnost, je také jen *logická* nemožnost.
- 6.3751 Aby byly např. dvě barvy zároveň na jednom místě zorného pole, je nemožné, a to logicky, neboť to vylučuje *logická* struktura barvy.
Pomysleme na to, jak se tento rozpor znázorňuje ve fyzice: Asi tak, že jedna částice nemůže mít v jednom čase dvě rychlosti; takže nemůže být v jednom čase na dvou místech; takže částice na různých místech v jednom čase nemohou být identické.
(Je jasné, že *logický* součin dvou elementárních vět nemůže být tautologií ani kontradikcí. Výpověď, že nějaký bod zorného pole má v jednom čase dvě různé barvy, je kontradikce.)
- 6.4 Všechny věty mají stejnou hodnotu.
- 6.41 Smysl světa musí ležet mimo něj. Ve světě je vše, jak to je, a vše se děje, jak se to děje; hodnota není v něm – a kdyby byla, neměla by žádnou hodnotu.
Je-li nějaká hodnota, jež má hodnotu, pak musí ležet vně dění a bytí tak či onak. Veškeré dění a bytí tak či onak je nahodilé.
Co je činí nenahodilým, nemůže ležet ve světě, poněvadž pak by to bylo zase nahodilé.
Musí to ležet vně světa.
- 6.42 Proto nejsou možné ani věty etiky.
Věty nemohou vyjádřit nic vyššího.

- 6.421 Je jasné, že etika se nedá vyslovit.
Etika je transcendentální.
(Etika a estetika jsou jedno.)
- 6.422 První myšlenka při formulaci nějakého etického zákona ve formě „měl bys...“ je: A co když to neudělám? Je však jasné, že etika nemá co dělat s odměnou a trestem v běžném smyslu. Tato otázka po *následcích* jednání tedy musí být vedlejší. – Přinejmenším nesmějí být tyto následky událostmi. Neboť něco musí být na tom, jak se tato otázka klade, správně. Musí zde totiž být nějaký druh etické odměny a etického trestu, musejí však spočívat v jednání samotném.
(A je též jasné, že odměna musí být něco příjemného a trest něco nepříjemného.)
- 6.423 O vůli jakožto nositeli etického nelze mluvit.
A vůle jakožto fenomén zajímá jen psychologii.
- 6.43 Mění-li dobrý či zlý úmysl svět, může měnit jen jeho hranice, nikoli fakty; nikoli to, co lze vyjádřit jazykem.
Stručně řečeno, svět se pak tím musí stát zcela jiným. Musí takřkajíc získat nebo ztratit jako celek.
Svět šťastného je jiný než svět nešťastného.
- 6.431 Také při smrti se svět nemění, nýbrž zaniká.
- 6.4311 Smrt není událostí života. Smrt se neprožívá.
Nerozumí-li se věčností nekonečné trvání času, nýbrž bezčasí, pak věčně žije ten, kdo žije v přítomnosti.
Náš život je bez konce právě tak, jako je naše zorné pole bez hranic.
- 6.4312 Nejenže není časová nesmrtnost lidské duše, tedy její další věčný život po smrti, nijak zaručena, ale především nepřináší tento předpoklad to, co se jím vždy chtělo dosáhnout. Vyřeší se tím nějaká hádanka, když budu věčně žít dál? Není totiž tento věčný život právě tak záhadný

- jako život přítomný? Řešení hádanky života v prostoru a čase leží *mimo* prostor a čas.
(Nejde přece o řešení problémů přírodovědy.)
- 6.432 *Jak svět je, to je z vyššího hlediska naprosto lhostejné. Bůh se nezjevuje ve světě.*
- 6.4321 Fakty patří všechny jen k úloze, nikoli k řešení.
- 6.44 Mystické není to, *jak svět je, nýbrž to, že je.*
- 6.45 Dívat se na svět sub specie aeterni je dívat se na něj jako na – ohraničený – celek.
Pocívat svět jako ohraničený celek je mystické.
- 6.5 K odpovědi, kterou nedokážeme vyslovit, nedokážeme vyslovit ani otázku.
Není zde žádná *hádanka*.
Dá-li se nějaká otázka položit, lze se na ni také odpovědět.
- 6.51 Skepticismus není *nevyvratitelný*, nýbrž zjevně nesmyslný, protože chce zpochybňovat tam, kde se nelze ptát.
Pochybnost může totiž existovat jen tam, kde existuje otázka; a ta může existovat jen tam, kde existuje odpověď; a ta jen tam, kde *lze* něco říci.
- 6.52 Cítíme, že i kdyby byly zodpovězeny všechny vědecké otázky, našich životních problémů by se to ještě vůbec nedotklo. Není zde pak ovšem žádná otázka; a právě to je odpověď.
- 6.521 Řešení problému života vidíme na tom, že tento problém zmizí.
(Není to snad důvod, proč lidé, jimž se smysl života po dlouhých pochybnostech projasnil, nedokázali říci, v čem tento smysl spočívá.)
- 6.522 Něco je přece nevyslovitelné. To se *ukazuje*, je tím, co je mystické.

- 6.53 Správnou metodou filosofie by vlastně bylo: neříkat nic než to, co se říci dá, tedy věty přírodovědy – tedy cosi, co nemá s filosofií nic do činění –, a kdyby pak chtěl někdo říci něco metafyzického, upozornit ho, že jistým znakům ve svých větách nedal význam. Tato metoda by toho druhého neuspokojovala – neměl by pocit, že ho učíme filosofii – avšak *právě ona* by byla jedinou správnou metodou.
- 6.54 Moje věty objasňují tím, že ten, kdo mi rozumí, nakonec rozpozná, že jsou nesmyslné, když jimi – po nich – vystoupí nad ně. (Musí takřikajíc odkopnout žebřík, poté co po něm vylezl.)
Musí tyto věty překonat, pak uvidí svět správně.
- 7 O čem se nedá mluvit, k tomu se musí mlčet.